

РОЛЬ ІНДИКАТИВНОЇ СОБІВАРТОСТІ У ФОРМУВАННІ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

©2020 КОСТЕНКО І. С.

УДК 330.46
JEL: I22; I29

Костенко І. С. Роль індикативної собівартості у формуванні ринку освітніх послуг в Україні

У роботі розглянуто сучасний стан ринку освітніх послуг України, акцентовано увагу на конкурентних взаємовідносинах державної та приватної вищої освіти. Зазначено про домінуючі тенденції трансформації у сфері вищої освіти. Здійснено ґрунтовний аналіз механізму формування мінімального розміру плати за навчання для здобуття вищої освіти за умов впровадження індикативної собівартості. На підставі статистичних даних спостережень за розподілом рівня середньомісячної заробітної плати в областях України та м. Києві проведено порівняння мінімального розміру плати (мінімальна індикативна вартість) навчання за спеціальністю 051 «Економіка» (ОС «Бакалавр», денна форма навчання) з усередненою вартістю навчання за цією ж спеціальністю за 2019 р. Показано, що тільки в трьох областях мінімальна вартість є меншою за вартість навчання за умов договору (контракт) за спеціальністю 051 «Економіка», причому для двох з них ці показники практично рівні. На підставі графічного уявлення кривих попиту та пропозиції на приватну та державну освіту наведено можливі наслідки від впровадження індикативної собівартості освітніх послуг (навчання). Показано, що для трьох областей впровадження індикативної собівартості у 2020 р. може мати помірний вплив на перерозподіл студентів, що навчаються за умовами договору (контракту) на користь приватної освіти. Однак для всіх інших областей, і особливо для м. Києва, відбудуться суттєві зміни на користь приватної освіти за умови існування ліцензійних місць у вже існуючих і створених у 2020 р. приватних ЗВО.

Ключові слова: індикативна собівартість, ринок освітніх послуг, попит, пропозиція, приватна та державна освіта.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-5-295-305>

Рис.: 5. **Табл.:** 3. **Бібл.:** 26.

Костенко Інна Сергіївна – асистент, кафедра економічної кібернетики, Національний університет біоресурсів і природокористування України (вул. Героїв Оборони, 15, Київ, 03041, Україна)

E-mail: kostenkois@nubip.edu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4987-3764>

УДК 330.46
JEL: I22; I29

Костенко І. С. Роль індикативної себестоимости в формировании рынка образовательных услуг в Украине

В работе рассмотрено современное состояние рынка образовательных услуг Украины, акцентировано внимание на конкурентных взаимоотношениях государственного и частного высшего образования. Показано доминирующие тенденции трансформации сферы высшего образования. Осуществлен детальный анализ механизма формирования минимального размера платы за обучение для получения высшего образования в условиях внедрения индикативной себестоимости. На основании статистических данных наблюдений за распределением уровня среднемесячной заработной платы в областях Украины и г. Киеве проведено сравнение минимального размера оплаты (минимальная индикативная себестоимость) за обучение по специальности 051 «Экономика» (ОС «Бакалавр», дневная форма обучения) с усредненной стоимостью обучения по этой же специальности за 2019 г. Показано, что только в трех областях минимальная стоимость меньше стоимости обучения при условиях договора (контракта) по специальности 051 «Экономика», причем для двух из них эти показатели практически равны. На основании графического представления кривых спроса и предложения на частное и государственное образование представлены возможные последствия от внедрения индикативной себестоимости образовательных услуг (обучения). Показано, что для трех областей внедрение индикативной себестоимости в 2020 г. может иметь умеренное влияние на перераспределение студентов, обучающихся на договорных условиях (контракт) в пользу частного образования. Однако для всех остальных областей, и особенно для г. Киева, произойдут существенные изменения в пользу частного образования при условии наличия лицензионных мест в уже существующих и созданных в 2020 г. частных ЗВО.

Ключевые слова: индикативная себестоимость, рынок образовательных услуг, спрос, предложение, частное и государственное образование.

Рис.: 5. **Табл.:** 3. **Библ.:** 26.

Костенко Інна Сергеевна – асистент, кафедра економічної кібернетики, Національний університет біоресурсів і природопользования України (ул. Героев Оборони, 15, Киев, 03041, Украина)

E-mail: kostenkois@nubip.edu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4987-3764>

UDC 330.46
JEL: I22; I29

Kostenko I. S. The Role of Indicative Self-Cost in the Formation of the Market of Educational Services in Ukraine

The publication takes into consideration the current status of the Ukrainian educational services market, it is focused on the competitive relationship between public and private higher education. The dominant tendencies in the transformation of higher education sphere are shown. A detailed analysis of the mechanism for the formation of a minimum tuition fee for higher education is carried out in the context of the introduction of indicative self-cost. Based on the statistics observations of the distribution of the level of average monthly wages in the regions of Ukraine and the city of Kiev, a comparison of the minimum wage (minimum indicative self-cost) for tuition in the specialty 051 «Economics» (ES «Bachelor», day form of training) with the average cost of education in the same specialty for 2019 is carried out. It is displayed that only in three regions the minimum cost is less than the cost of training under the contractual terms in the specialty 051 «Economics», and for two of these three regions the figures are almost equal. Based on the graphic representation of supply and demand curves for private and public education, the possible consequences of the introduction of indicative self-cost of educational services (training) are presented. It is shown that for three regions the introduction of indicative self-cost in 2020 can have a moderate impact on the redistribution of students studying according to the contractual form in favor of private education. However, for all other regions, and especially for the city of Kiev, there will be significant changes in favor of private education, provided there are licensed places in the private HEI, both the existing ones and the established in 2020.

Keywords: indicative self-cost, market for educational services, demand, supply, private and public education.

Fig.: 5. **Tabl.:** 3. **Bibl.:** 26.

Kostenko Inna S. – Assistant, Department of Economic Cybernetics, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (15 Heroiv Oborony Str., Kyiv, 03041, Ukraine)

E-mail: kostenkois@nubip.edu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4987-3764>

Відповідно по постанови Кабінету Міністрів України від 03.03.2020 р. № 191 «Деякі питання запровадження індикативної собівартості» [9] у 2020 р. буде вперше застосовано механізм формування мінімального розміру плати за навчання для здобуття вищої освіти. У державних закладах вищої освіти (ЗВО) встановлено індикативну собівартість освітніх послуг, яка відтепер стане основним індикатором для розрахунку вартості навчання за окремими спеціальностями, що користуються значним і надмірним попитом [6; 9]. Дане нововведення суттєво змінить конкурентні взаємовідносини не тільки між державною та приватною вищою освітою в цілому, але й суттєво може загострити їх саме на рівні державних ЗВО.

Варто зазначити про прецедент трансформації української вищої освіти, адже він багато в чому унікальний, перш за все, своєю тривалістю, а також тим, що здійснювався значною мірою представниками колишньої ідеологізованої системи, на відміну від країн Східної Європи [4; 20]. Це можна вважати однією з причин тривалого і незавершеного етапу освітньої трансформації в країні. Як наслідок, у свідомості університетського менеджменту тривалий час продовжували домінувати застарілі стереотипи, що в багатьох випадках обумовило суто формальний підхід до європейських освітніх новацій [7].

Серед домінуючих тенденцій трансформації у сфері вищої освіти – деідеологізація в умовах часткової деіндустріалізації країни, перехід до масової вищої освіти, запровадження багаторівневої ступеневої системи вищої освіти, формування системи освітніх стандартів та нормативної бази відповідно до вимог Європейського простору та поява приватної освіти [7]. На жаль, саме приватний сектор вищої освіти, попри свою важливу роль в умовах функціонування ринкової економіки, набув низького, порівняно з державним сектором, розвитку та залишився другорядним як за кадровим (викладацьким) потенціалом, так і привабливістю для абітурієнтів. За даними реєстру суб'єктів освітньої діяльності станом на 01.01.2020 р. в Україні функціонує 151 приватний ЗВО, при цьому в більш ніж в половині з них (86) навчаються менше 200 здобувачів, лише 18 ЗВО мають контингент здобувачів більше 1000 осіб [10]. Це свідчить про низьку конкурентну здатність та можливості приватних ЗВО. При цьому важливо зазначити, що провідні світові заклади вищої освіти в абсолютній більшості знаходяться у приватній власності, та їх навряд чи можна

вважати ефективними саме як бізнес-структури, адже становлення відбувалося тривалий проміжок часу та потребувало значних інвестицій на початковому етапі й фінансової підтримки від успішних випускників на наступних [4]. Що стосується українських ЗВО, то, скоріш за все, їх поточний стан розвитку обумовлений саме повільною окупністю інвестувань та, як наслідок, низьким рівнем цих інвестувань. Таким чином, можна припустити, що відсутність реальної конкуренції з боку приватної освіти гальмувала процеси адаптації державних стандартів до світових.

На даний час вища освіта залишається надмірно масовою. За результатами дослідження, у 2018 р. середня кількість випускників на базі повної загальної середньої освіти (далі – ПЗСО), що вступають до закладів вищої освіти, в Україні становить орієнтовано 80%, у той час як в Європейському Союзі – 30%. Концепція вищої освіти як соціального проекту в Україні домінує над концепцією якості [13]. Варто зазначити, за час незалежності України було здійснено низку дійсно важливих інституційних змін, серед яких приєднання до Болонської співдружності у 2005 р. [12], запровадження зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) з 2007 р. [17], оновлення законодавчої бази з 2014 р. [15] тощо. Значущим у 2015 р. став перехід до студентоцентрированої системи прийому до закладів вищої освіти України (принцип «місце йде за вступником») [16]. Зарахування на місця за державним замовленням на ОС «Бакалавр» на базі повної загальної середньої освіти почало здійснюватися на основі формування відкритого рейтингового списку за окремими спеціальностями на підставі ЗНО відповідно до бюджетного обмеження за кількістю місць по Україні [16]. Незважаючи на критику щодо діючої системи вступу (наприклад, суттєве зменшення самостійності університетів у питаннях прийому), слід відмітити і головний результат – зростання частки мешканців сільських регіонів і малих міст серед студентів провідних закладів країни. А це означає, що зріс відсоток населення з доступом до соціальних ліфтів, що відповідає базисним принципам демократичного суспільства [21; 25; 26]. Таким чином, існуюча система вступу сприяє можливості отримати перспективні для вступників і корисні для економіки країни професії за рахунок бюджетних коштів.

Поряд із цим слід пам'ятати, що Україна залишається однією з найбільш корумпованих країн Європи, а це означає, що абсолютна більшість населення

існує в спотвореній шкалі цінностей, тобто головною цінністю для більшості є адміністративний, а не людський капітал. Існуючі в українській освіті корупційні механізми можуть дозволити зробити перші кроки на шляху до адміністративного капіталу з незначними витратами коштів та часу [19; 22; 23]. Питання подолання корумпованості суспільства – це довготривалий процес, який пов'язаний з абсолютною більшістю соціально-економічних аспектів з освітою включно.

Крім основної мети впровадження індикативної собівартості освітніх послуг, а саме: обмеження освітньої цінової пропозиції з боку державних ЗВО та зменшення прийому на популярні спеціальності, такі як: 081 «Право», 051 «Економіка», 292 «Міжнародні економічні відносини», 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», реалізація постанови повинна сприяти врівноваженню конкурентних умов існування державної та приватної вищої освіти.

Метою представленої роботи є дослідження головних характеристик моделі цінової пропозиції з боку державної та приватної вищої освіти на прикладі окремої спеціальності та оцінка впливу впровадження індикативної собівартості (мінімальної вартості) освітніх послуг для державних ЗВО на перерозподіл попиту.

У попередніх роботах авторами [18; 21] за допомогою методів економетричного аналізу було розглянуто питання формування попиту та пропозиції на освітні послуги окремих ЗВО за спеціальністю 051 «Економіка» та освітньою програмою «Економічна кібернетика». Крім об'єктивних характеристик ЗВО (місце розташування, статус, профільна спрямованість ЗВО, кількість ліцензійних і бюджетних місць) під терміном «елітність» розглядалось суб'єктивне ставлення абітурієнтів до ЗВО. Виявилось, що фактор «елітність» має найбільший вплив як на пропозицію, що задавалася як вартість освітніх послуг (навчання), так і на попит, що визначався як кількість поданих заяв за спеціальністю/освітньою програмою. Крім того, було доведено, що державні ЗВО використовують демпінгову цінову стратегію частково за умов компенсації витрат за рахунок державного фінансування [21].

Значну увагу дослідженню попиту освітніх послуг окремих державних ЗВО було також приділено Башею І. М. Вона за допомогою економетричних методів теж здійснила аналіз впливу окремих характеристик ЗВО на попит освітніх послуг, проте тут за результуючу ознаку було взято дохід ЗВО. Основними параметрами було взято кількість поданих заяв, контингент студентів, обсяг виконаних науково-дослідних робіт і кількість бюджетних місць у ЗВО. Автором було визначено, що при збільшенні контингенту додатково на 1 студента відбувається зменшення доходів від реалізації освітніх послуг (зокрема, в КНЕУ на -1,93 тис. грн) [5]. Цілком можливо, що цей неспо-

діваний результат пов'язаний з некоректною постановою економетричної частки дослідження.

Базуючись на основних положеннях економічної теорії, Чекаловська Г. З. здійснила аналіз впливу основних мотиваційних аспектів на вибір державної та приватної вищої освіти, які були представлені як інвестування в людський і соціальний капітал [25]. Автор розглянула зміни в попиті на освітні послуги, який, на її думку, великою мірою залежить від впливу державних субсидій на їх споживання. Освітні послуги було визначено як суспільне благо, попит на яке формується шляхом агрегування індивідуального попиту, важливу роль при цьому грає «ефект Пельцмана», тобто схильність людей до зміни поведінки та вибору в умовах ризику.

Освіта знаходиться звичайно і у фокусі дослідження багатьох науковців, які досліджували режими фінансування в секторі освіти для формування людського капіталу та економічного добробуту. Враховано припущення про те, що стимулювання осіб для інвестування в освіту визначається режимом фінансування, при якому ефективно функціонує економіка країни [1]. При дослідженні системи освіти США було визначено ряд особливостей, серед яких: формування освітнього рівня, механізм надання освітніх послуг та, зокрема, економічна складова, де як альтернативні джерела фінансування освіти було розглянуто зацікавленість бізнес-структур у поповненні кадрового потенціалу [3]. Тобто якщо розглядати два можливі джерела фінансування освітнього процесу: суспільні фінанси (бюджети всіх рівнів) та власні кошти родин, то, звичайно, їх навіряд чи достатньо для ефективного функціонування соціальних ліфтів. Тому розглядаються й інші механізми фінансування освітнього процесу, серед яких, крім вищезначених, найбільш розповсюджені праця студентів за сумісництвом та отримання кредитів за умови державної підтримки [2]. Здійснене порівняння рівня державного фінансування в Україні з рівнем розвинутих країн і країн, що розвиваються, показало його достатньо велику відносну величину, що не відповідає рівню її ефективності [14].

Варто зазначити і взаємозв'язок вищої освіти та рівня корупції: мотиваційні моделі корупційної поведінки у вищій освіті свідчать, що суттєве зниження даного індикатора можливе у випадку, коли в населення країни зміняться погляди на ефективність знань як джерела людського, а не лише адміністративного капіталу [19].

Проаналізуємо ситуацію на ринку освітніх послуг, що склалася частково на підставі стану ринку висококваліфікованої праці, а частково – за рахунок існуючих у суспільстві уявлень стосовно рівня оплати праці окремих спеціальностей.

Співвідношення різних форм власності закладів вищої освіти наведено в *табл. 1*. По-перше, слід

Основні показники діяльності ЗВО у 2019 р.

Показник	Усього	Форма власності ЗВО			
		державні	приватні	комунальні	корпоративні
Кількість ЗВО, од.	1425	898	328	198	1
у т. ч. за типом власності:					
коледжі, технікуми, училища	720	424	123	172	1
університети, академії, інститути	423	255	143	25	0
інший тип власності*	282	219	62	1	0
у т. ч. за підпорядкуванням:					
Міністерство освіти і науки України	638	637	1	0	0
міністерства іншого профілю	98	92	0	6	0
інші державні інституції**	361	168	1	192	0
спілки та товариства***	27	0	26	0	1
відсутнє підпорядкування	301	1	300	0	0
Контингент студентів ЗВО, тис. ос.****	1441,74	1205,45	77,30	158,13	0,86
у т. ч. за освітнім (освітньо-кваліфікаційним) рівнем:					
магістр	309,44	277,35	27,70	4,40	0,00
спеціаліст	30,91	28,24	2,66	0,02	0,00
бакалавр	735,37	646,48	16,37	72,53	0,00
молодший спеціаліст, молодший бакалавр	366,01	253,39	30,58	81,19	0,86
Кількість зарахованих ЗВО, тис. ос.	455,50	397,17	45,89	12,45	0,00
у т. ч. за освітнім (освітньо-кваліфікаційним) рівнем:					
магістр, спеціаліст (на базі бакалавра)	6,83	5,63	1,09	0,11	0,00
бакалавр (на базі ПЗСО, МС)	224,34	195,77	22,40	6,17	0,00
Кількість випускників ЗВО, тис. ос.	394,90	321,40	43,41	29,78	0,30
у т. ч. за освітнім (освітньо-кваліфікаційним) рівнем:					
магістр	69,48	56,13	11,90	1,45	0,00
спеціаліст	18,92	17,41	1,46	0,05	0,00
бакалавр	197,57	173,78	19,51	4,28	0,00

Примітки: * – інші наукові установи (організації), відокремлені підрозділи; ** – державні служби, агентства, національні академії, профільні департаменти, обласні управління, державні адміністрації та ради, міські ради, наглядова рада; *** – Укоопспілка, Товариство сприяння обороні України; **** – дані станом на 01.01.2020 р.

Джерело: авторська розробка на основні даних Єдиної державної електронної бази з питань освіти та Державної служби статистики України.

відмітити, що за всіма кількісними показниками державні ЗВО значно перевищують показники приватних ЗВО.

По-друге, освітній простір не повністю контролюється Міністерством освіти і науки України (МОН України). Переважно у ЗВО, що підпорядковуються іншим виконавчим органам влади, зарахування на місця за держаним замовленням відбувається за фіксованою пропозицією на рівні навчальних закладів. Такий підхід створює частково неконкурентне середовище (у цьому випадку приходний бал суттєво мен-

ший, ніж бал по даній спеціальності для ЗНО, що підпорядковано МОН України).

Одним із важелів впливу на попит освітніх послуг у 2020 р. буде індикативна собівартість навчання – визначений обсяг витрат на одного студента в кожному окремому ЗВО за окремо визначеними спеціальностями, який буде визначати річну вартість навчання за умовами договору, нижче якої не можна буде встановлювати оплату за отримання вищої освіти в державних ЗВО. Так, за дани-

ми МОН України, у 2019 р. середня річна вартість навчання на одного студента за кошти державного замовлення в Україні становить 43,0 тис. грн, а за кошти фізичних (юридичних) осіб на умовах договору – 16,5 тис. грн [6; 11].

У 2020 р. мінімальний розмір плати за навчання (мінімальна вартість навчання) на денній формі ОС «Бакалавр» за умов договору згідно з основними положеннями про індикативну собівартість буде визначатися як 60% усередненого обсягу фактичних (касових) витрат певного надавача освітніх послуг за попередній календарний рік на одного розрахункового здобувача вищої освіти, а з 2021 р. – як усереднений обсяг бюджетних асигнувань загального фонду державного бюджету на одного студента в розмірі: 70% – 2021 р., 80% – 2022 р. [9].

Однак як такий показник може використовуватися величина оплати праці на рівні окремих областей (міст) з таким самим дисконтом, як у попередньому випадку. За умов, якщо мінімальний розмір плати за навчання для здобуття вищої освіти більше, ніж у 3 рази перевищує величину середньомісячної заробітної плати штатних працівників в області за місцем розташування надавача освітніх послуг за попередній календарний рік, мінімальний розмір плати за навчання для здобуття вищої освіти за такими рівнем і формою здобуття освіти встановлюється на рівні трикратного розміру вищезазначеної середньомісячної заробітної плати за даними Державної служби статистики [8]. Фактично за таких умов трикратний розмір середньомісячної заробітної плати можна також трактувати як індикатор розміру мінімальної плати за навчання, індикативну собівартість освітніх послуг.

Для впровадження індикативної собівартості визначено 12 галузей знань з конкретним переліком

найбільш популярних спеціальностей; орієнтований перелік становить 37 найменувань [9]. Для проведення більш детального аналізу впливу впровадження індикативної собівартості проаналізуємо статистичні характеристики вартості навчання у 2019 р. у державних і приватних ЗВО на прикладі спеціальності 051 «Економіка» (рис. 1).

Модальне значення вибірки знаходиться в діапазоні від 10 до 15 тис. грн (52,3% вибірки). У цьому ж діапазоні знаходиться середнє значення і медіана вибірки. Приблизно 15% ЗВО використовують демпінгову стратегію (вартість менше 10 тис. грн, і лише 4% встановлюють плату за навчання, що відповідає реальним витратам ЗВО).

За даними табл. 2, табл. 3 здійснено оцінку середньозваженої вартості навчання за 2019 р., яка дорівнює 14,2 тис. грн. У подальшому цей параметр буде використовуватися як рівноважна вартість навчання за спеціальністю 051 «Економіка» до впровадження індикативної собівартості.

Відповідно до основних положень про індикативну собівартість вона може визначатися на підставі витрат на навчання в окремому ЗВО (60%) або як трикратний розмір середньомісячної заробітної плати в області розташування ЗВО. Було порівняно середні величини оплати одного року навчання за спеціальністю 051 «Економіка» та мінімальний розмір плати, який був визначений як 60% від трикратної величини середньомісячної заробітної плати в усіх областях за даними 2019 р. (рис. 2) [9].

Розглянемо, наприклад, мінімальний розмір плати за навчання на основі середньомісячної заробітної плати для м. Київ, Харківської та Львівської областей, ЗВО в яких згідно з даними вступної кампанії, отриманими з Єдиної електронної державної бази з питань освіти, користуються значним попитом, вхо-

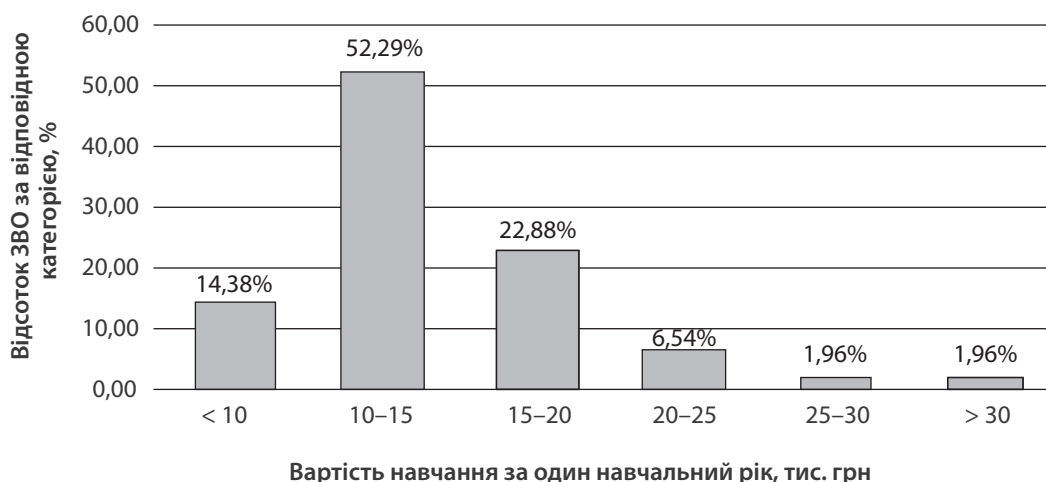

Рис. 1. Вартість навчання за один навчальний рік на ОС «Бакалавр» денної форми на прикладі спеціальності 051 «Економіка», 2019 р.

Джерело: авторська розробка на основі зведених даних про вартість навчання у ЗВО за спеціальністю 051 «Економіка» у 2019 р.

Показники вступної кампанії за спеціальністю 051 «Економіка» на ОС «Бакалавр»
(на базі ПЗСО) денної форми навчання, 2019 р.

Показник	Усього	Форма властості ЗВО	
		державні, комунальні	приватні
Кількість ЗВО, од. (станом на 2019 р.)		128	27
Кількість студентів, що було зараховано, ос.	3693	3512	181
у т. ч. за видом фінансування:			
за кошти державного (обласного, місцевого) бюджету	954	954	–
за кошти фізичних (юридичних) осіб	2739	2558	181
Середня вартість навчання за один навчальний рік, тис. грн	14,23	19,18	13,31
Медіана вартості навчання за один навчальний рік, тис. грн	13,30	18,30	12,80

Джерело: авторська розробка на основі зведених даних про вартість навчання у ЗВО за спеціальністю 051 «Економіка» у 2019 р.

Таблиця 3

Вартість навчання у ЗВО за спеціальністю 051 «Економіка» на ОС «Бакалавр»
(на базі ПЗСО) денної форми навчання, 2019 р.

Діапазон вартості навчання за один навчальний рік, тис. грн	Кількість ЗВО, од.	Середнє зважене в діапазоні (тис. грн)
< 10	22	8,69
10–15	80	12,57
15–20	35	16,85
20–25	10	21,33
25–30	3	27,15
> 30	3	31,88
Математичне очікування	–	14,23
Усього	153	–

Джерело: авторська розробка на основі зведених даних про вартість навчання у ЗВО за спеціальністю 051 «Економіка» у 2019 р.

дять в топ-3 за кількістю поданих заяв у попередньому році. У 2019 р. середньомісячна заробітна плата в м. Київ становила 15,78 тис. грн, у Харківській обл. – 9,07 тис. грн, у Львівській обл. – 9,28 тис. грн [8]. Індикативна собівартість для даних територіальних одиниць за умов формування на основі середньомісячної заробітної плати буде становити: м. Київ – 47,35 тис. грн, у Харківській обл. – 27,26 тис. грн, у Львівській обл. – 27,83 тис. грн. Тоді мінімальний розмір плати за навчання для здобуття вищої освіти у 2020 р. для таких ЗВО на ОС «Бакалавр» денної форми навчання, який розраховується як 60% індикативної собівартості, має становити: в м. Київ – 28,41 тис. грн, у Харківській обл. – 16,36 тис. грн, у Львівській обл. – 16,70 тис. грн.

За результатами розрахунків практично для всіх територіально-адміністративних одиниць (областей/міст) мінімальний розмір плати за 2019 р. буде вищим, ніж вартість навчання, за винятком Волинської, Житомирської та Чернівецької областей.

Найбільше збільшення вартості навчання слід очікувати в м. Київ – орієнтовано 28,41%. Особливо

велика різниця буде спричинена відносно високим рівнем оплати праці для м. Київ, що робить його привабливим для інвестувань у приватну освіту. Більш детальний аналіз з урахуванням похибок показує, що для Волинської та Житомирської областей ця різниця знаходиться в межах статистичної похибки, і лише для Чернівецької області різниця суттєва – на рівні 10%.

Алі розглянемо детальніше, як вплине впровадження індикативної собівартості на зміщення точки рівноваги вартості освітніх послуг, що встановиться на освітньому ринку. Існуючу ситуацію попиту та пропозиції на ринку освітніх послуг наведено на рис. 3. Окремо представлена пропозиція освітніх послуг приватних ЗВО – Sp і крива загальної пропозиції – Ss. При умовно рівноважній вартості (P0) кількість вступників за контрактних умов у державні та комунальні ЗВО значно перевищує показник для приватних ЗВО (див. табл. 1). Враховуючи, що мінімальна вартість освітніх послуг може бути меншою для деяких державних ЗВО, а попит на їх освітні послуги є звично вищим, доходи державних ЗВО сут-

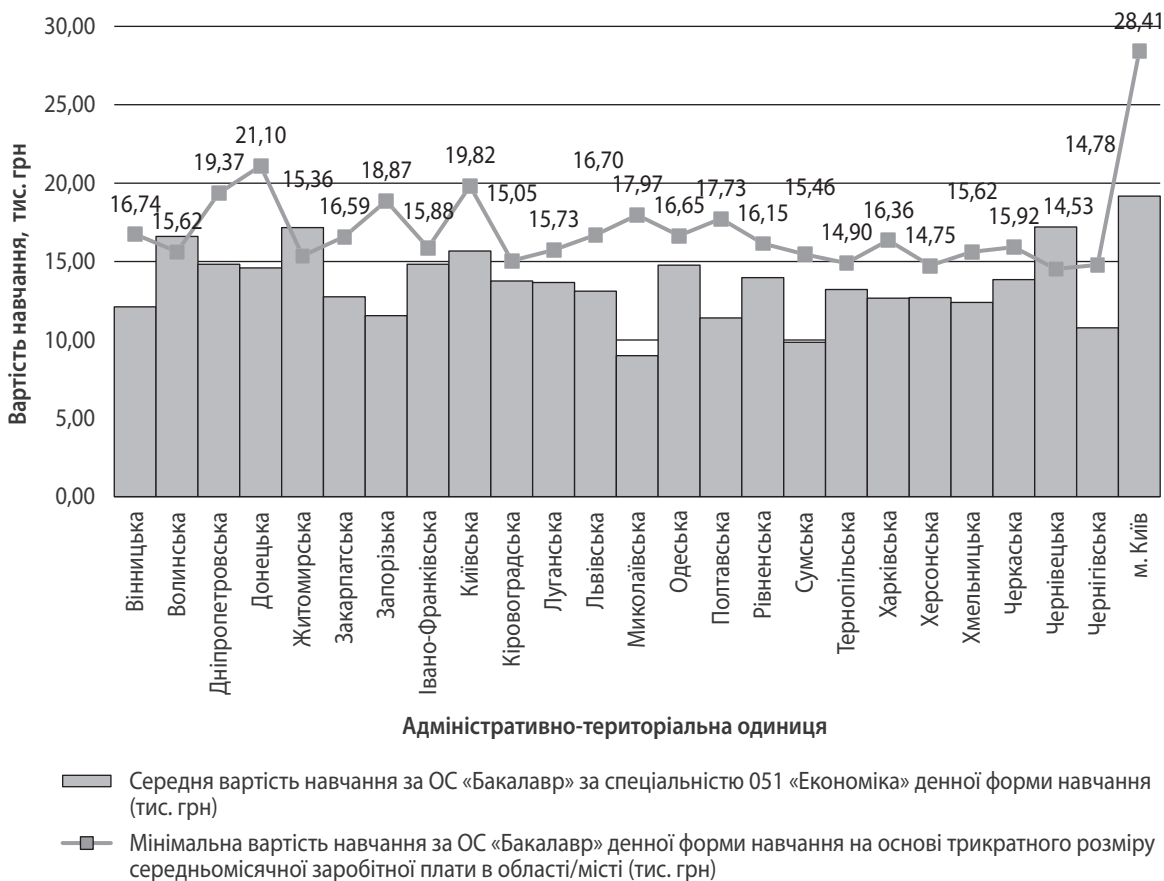

Рис. 2. Вартість навчання за спеціальністю «Економіка» та регіональна індикативна собівартість на основі середньомісячної заробітної плати, 2019 р.

Джерело: авторська розробка на основі зведених даних про вартість навчання у ЗВО за спеціальністю 051 «Економіка» і даними Державної служби статистики України про середньомісячну заробітну плату, 2019 р.

тево перевищують доходи приватних. Окремо виділено частку доходів, яку отримують державні ЗВО за рахунок стратегії цінового демпінгу (область DD на рис. 3).

Якщо стисло підбити підсумки, то можна стверджувати про абсолютну перевагу державних ЗВО за даними 2019 р. як за кількістю вступників, так і за обсягом отриманих доходів.

Розглянемо випадок впровадження індикативної собівартості (далі – ІС), коли визначена мінімальна вартість буде меншою за рівноважну (випадок Волинської, Житомирської та Чернівецької областей). Перш за все, було застосовано припущення, що приватні ЗВО мають деякий резерв збільшення пропозиції (ліцензійний обсяг), тобто крива пропозиції приватних ЗВО зміститься вправо (рис. 4).

Крім того, частка абітурієнтів, для якої важливо отримати диплом державного зразка та яка орієнтувалася на нижчий вартісний діапазон, може частково переорієнтуватися на вартість встановленої вище індикативом, щоб отримати диплом державного зразка. Тобто крива попиту зміститься у верхній частині догори. Аналогічним шляхом зміниться і пропозиція: оскільки державні ЗВО не в змозі пропонувати навчання за вартістю, меншою від встановленої

на основі індикативної собівартості, пропозиція за вартістю зросте, орієнтуючись на індикатив. Якщо порівняти кількість студентів за умов договору до і після впровадження індикативної собівартості, то ситуація на ринку освітніх послуг зміниться на користь приватних ЗВО, приблизна кількість вступників за умов буде однаковою, проте доходи приватних ЗВО будуть у цьому випадку, можливо, навіть більшими.

Випадок, коли мінімальний розмір плати перевищує рівноважну вартість (характерний для більшості областей і м. Київ), показує значні переваги, що отримує приватна освіта, а саме – ЗВО (рис. 5). За цих умов можна припустити, що практично 80% студентів за умов контракту будуть навчатися у приватних ЗВО за умови наявності ліцензійних місць. Доходи приватних ЗВО від надходжень за освітні послуги суттєво перевищать доходи державних ЗВО. Однак за рядом причин цей варіант розвитку подій має низьку вірогідність реалізації. Основною причиною може стати невідповідність кількості ліцензійних місць у приватних ЗВО величині потенційного попиту [10].

Якщо розглянути питання відношення обсягів ліцензійних місць і прийому приватних ЗВО, то

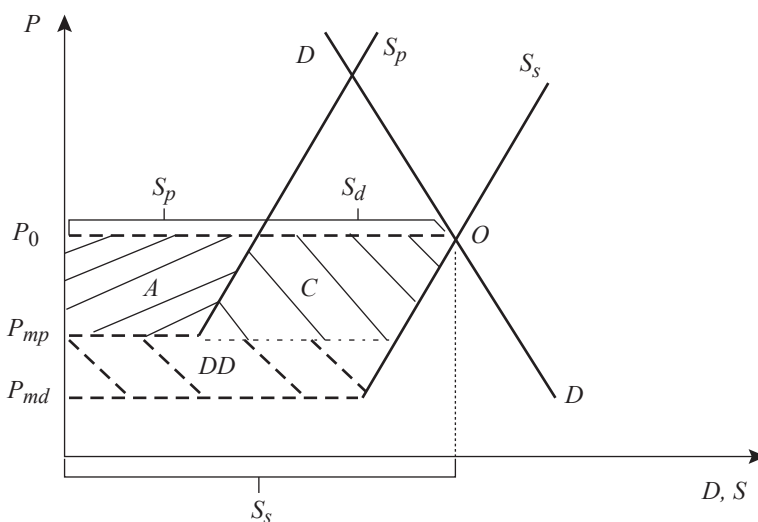

Рис. 3. Попит і пропозиція на вищу освіту до впровадження індикативної собівартості освітніх послуг (на прикладі спеціальності 051 «Економіка»)

Умовні позначення: S_p – пропозиція освітніх послуг приватних ЗВО, S_s – сукупна пропозиція освітніх послуг; O – точка рівноваги; P_0 – рівноважна вартість освітніх послуг ЗВО; P_{md} – мінімальна вартість освітніх послуг у державних ЗВО; P_{mp} – мінімальна вартість освітніх послуг у приватних ЗВО; A – дохід приватних ЗВО; C – дохід державних ЗВО; DD – демпінгові доходи державних ЗВО.

Джерело: авторська розробка.

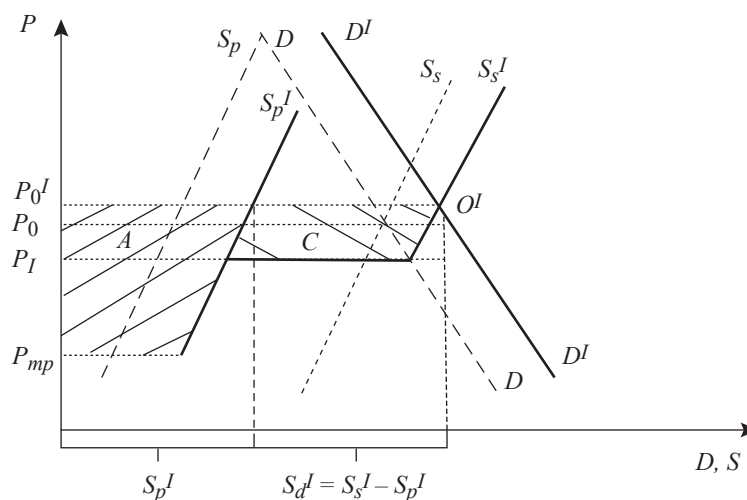

Рис. 4. Трансформація попиту та пропозиції на вищу освіту внаслідок впровадження індикативної собівартості освітніх послуг, де мінімальна вартість буде меншою за рівноважну ($P_I < P_0$) (на прикладі спеціальності 051 «Економіка»)

Умовні позначення: P_I – встановлена мінімальна вартість навчання для державних ЗВО на основі ІС; P_0^I – рівноважна вартість освітніх послуг до впровадження ІС; P_0 – рівноважна ціна освітніх послуг після впровадження ІС; P_{mp} – мінімальна вартість освітніх послуг у приватних ЗВО; S_p, S_p^I – пропозиція освітніх послуг приватних ЗВО до і після впровадження ІС; S_s, S_s^I – сукупна пропозиція освітніх послуг до і після впровадження ІС; S_d^I – пропозиція державних ЗВО; A – дохід приватних ЗВО; C – дохід державних ЗВО.

Джерело: авторська розробка.

навіть чи воно зможе набагато перевищувати відношення за теперішніх умов, тому що в цьому випадку потрібні значні додаткові витрати на оренду приміщень (які не використовуються) та на наявність резервного штату викладачів. Це означає, що залишиться незадоволеним значна частка попиту з боку низькодохідних верств населення. Крім того, припущення, що крива попиту переміститься вгору при існуючій макроекономічній ситуації навряд чи є доречним. Наслідки пандемії коронавірусу для світової

економіки знаходяться на етапі прогнозу, однак уже існують припущення, що вони будуть гіршими за наслідки світової фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. Тоді падіння світового ВВП на 3–4% спонукала до падіння ВВП української економіки на 22% [24]. На жаль, за подальші 10 років стан української економіки не зазнав істотних змін, і тому очікуване падіння у 4% може бути суттєво перевищене, а це істотно вплине на можливості населення сплачувати освітні послуги.

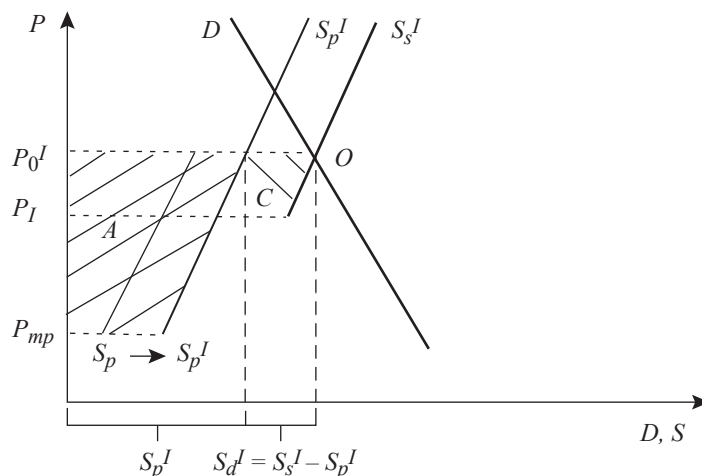

Рис. 5. Трансформація попиту та пропозиції на вищу освіту внаслідок впровадження індикативної собівартості освітніх послуг, де мінімальна вартість буде більше рівноважної ($P_I > P_0$) (на прикладі спеціальності 051 «Економіка»)

Умовні позначення: P_I – встановлена мінімальна вартість навчання для державних ЗВО на основі ІС; P_0^I – рівноважна вартість освітніх послуг після впровадження ІС; P_{mp} – мінімальна вартість освітніх послуг у приватних ЗВО; S_p, S_p^I – пропозиція освітніх послуг приватних ЗВО до і після впровадження ІС; S_s^I – сукупна пропозиція освітніх послуг після впровадження ІС; S_d^I – пропозиція державних ЗВО; А – дохід приватних ЗВО; С – дохід державних ЗВО.

Джерело: авторська розробка.

ВИСНОВКИ

З 2014 р. в Україні почався новий етап реформування вищої освіти, спрямований, перш за все, на підвищення її якості та приведення рівня підготовки випускників вишів до європейських стандартів. За рядом причин на цей час це неможливо зробити без зменшення доступності вищої освіти [6; 7; 9; 11; 13]. При цьому слід підкреслити, що українська вища освіта залишається практично на 90% державною, якщо враховувати загальний розподіл кількості студентів, що навчаються в державних і приватних ЗВО. У державних ЗВО існує і контрактна форма навчання (за умов договору), яка за обсягами вступників також суттєво перевищує обсяги приватних ЗВО.

На підставі статистичних даних спостережень за розподілом рівня середньомісячної заробітної плати в областях України та м. Київ, що було визначено умовно як індикативна собівартість освітніх послуг, було проведено порівняння мінімального розміру плати (мінімальна вартість) за навчання за спеціальністю 051 «Економіка» (ОС «Бакалавр», денна форма навчання) з усередненою вартістю навчання за цією ж спеціальністю у 2019 р. Показано, що тільки в трьох областях мінімальна вартість є меншою за вартість навчання за умов договору (контракт) за спеціальністю 051 «Економіка», причому для двох з них ці показники практично рівні.

На підставі графічного уявлення кривих попиту та пропозиції на приватну та державну освіту показано, що для трьох областей впровадження у 2020 р. буде мати помірний вплив на перерозподіл студентів, що навчаються за умов договору (контракт) на користь приватної освіти. Однак для всіх інших областей, і осо-

бливо для м. Київ, відбудуться суттєві зміни на користь приватної освіти за умов існування ліцензійних місць у вже існуючих і створених у 2020 р. ЗВО. Однак у випадку неможливості стрімкого зростання ліцензійних місць у приватних ЗВО можливим стане збільшення відтоку вступників у ЗВО Східної Європи. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Ewert B., Zilcha I. Private Investment in Higher Education: Comparing Alternative Funding Schemes. *Economica*. 2012. Vol. 79. No. 313. P. 76–96. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-0335.2010.00871.x>
2. Gapinski A. J. Higher Education: Europe vs. USA // Eighth LACCEI Latin American and Caribbean Conference for Engineering and Technology (LACCEI'2010) «Innovation and Development for the Americas», 2010. URL: https://www.researchgate.net/publication/267998436_Higher_Education_Europe_vs_USA
3. Restuccia D., Vandenbroucke G. The Evolution of Education: A Macroeconomic Analysis. *International Economic Review*. 2013. Vol. 54. No. 3. P. 915–936. DOI: <https://doi.org/10.1111/iere.12022>
4. Sting S., Wulf Ch. Education in a Period of Social Upheaval. *Educational Theories and Concepts in Central East Europe*. URL: http://www.pedocs.de/volltexte/2008/382/pdf/Social_Upheaval_final.pdf
5. Баша І. М. Маркетингові дослідження на ринку освітніх послуг : дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2015. 237 с.
6. Вартість контрактного навчання має відповідати фактичним витратам університету – уряд ухвалив постанову про індикативну собівартість // Офіційний портал МОН України. 03.03.2020. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/vartist-kontraktного-navchannya-maye-vidpovidati-faktichnim-vitratam>

- universitetu-uryad-uhvaliv-postanovu-pro-indikativnu-sobivartist
7. Вхідження національної системи вищої освіти в європейський простір вищої освіти та наукового дослідження: моніторингове дослідження : аналітичний звіт / кер. авт. кол. Т. В. Фініков. Київ : Таксон, 2012. 54 с. URL: http://www.edupolicy.org.ua/files/Analit12_ua_.pdf
 8. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
 9. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання запровадження індикативної собівартості» від 03.03.2020 р. № 191. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/191-2020-p>
 10. Єдина державна електронна база з питань освіти. URL: <https://info.edbo.gov.ua/registry/>
 11. Завищена вартість за вищу освіту // Офіційний портал Державної аудиторської служби України, 2020. URL: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/145504>
 12. Загальноєвропейський простір вищої освіти – досягнення цілей: Комюніке Конференції міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти (м. Берген, Норвегія, 19–20 травня 2005 р.). Вища школа. 2005. № 4. С. 20–25.
 13. Квіт С. Дорожня карта реформування вищої освіти України // Портал громадських експертів «Освітня політика», 2019. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/1159-dorozhnya-karta-reformuvannya-vishchoji-osviti-ukrajini>
 14. Костенко І. Аналіз розвитку вищої освіти України в контексті її кореляції з ВВП на душу населення // Глобальні та регіональні проблеми інформатизації в суспільстві і природокористуванні '2019 : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції. 2019. URL: <http://econference.nubip.edu.ua/index.php/grpi/grpi19/paper/view/1760/214>
 15. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
 16. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Умов прийому на навчання до вищих навчальних закладів України в 2015 році» від 15.10.2014 р. № 1172. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-14>
 17. Постанова Кабінету Міністрів України «Про невідкладні заходи щодо запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти» від 31.12.2005 р. № 1312. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1312-2005-p>
 18. Скрипник А. В., Оборська І. С. Оптимізаційна стратегія кафедри та університету. *Інтернаука. Серія «Економічні науки»*. 2017. № 7. URL: <https://www.inter Nauka.com/uploads/public/15113563003631.pdf>
 19. Скрипник А. В., Оборська І. С. Системна та несистемна корупція в освіті: ігрова модель. *Проблеми економіки*. 2016. № 4. С. 273–278. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2016-4_0-pages-273_278.pdf
 20. Скрипник А. В., Оборська І. С. Оцінка ефективності вищої освіти. *Проблеми економіки*. 2015. № 4. С. 53–61. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2015-4_0-pages-53_61.pdf
 21. Скрипник А. В., Костенко І. С. Економетричний аналіз попиту та пропозиції освітніх послуг за спеціальністю 051 «Економіка». *Бізнес Інформ*. 2020. № 4. С. 279–288. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-4-279-288>
 22. Скрипник А. Освіта, індекс сприйняття корупції та мотиваційні моделі корупційної поведінки. *Економіка України*. 2010. № 2. С. 59–71.
 23. Скрипник А., Вдовіченко А. Детермінанти корупції в Україні. *Економіка України*. 2009. № 4. С. 29–43.
 24. Скрипник А., Воловоденко Л. Світова фінансова криза та енергоефективність економіки України. *Моніторинг біржового ринку*. 2014. № 11. С. 18–22.
 25. Чекаловська Г. Пропозиція освітніх послуг на національному та глобальному рівнях. *Сталий розвиток економіки*. 2015. № 2. С. 66–78.
 26. Шифріна Н. Вища освіта як основа формування і розвитку інтелектуального потенціалу суспільства. *Бізнес Інформ*. 2013. № 6. С. 234–241. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2013-6_0-pages-234_241.pdf
- Науковий керівник – Скрипник А. В.**, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної кібернетики, Національний університет біоресурсів і природокористування України (Київ)

REFERENCES

- Basha, I. M. "Marketynhovi doslidzhennia na rynku osvitnikh posluh" [Marketing Research in the Market of Educational Services]: *dys. ... kand. ekon. nauk*, 2015.
- Chekalovska, H. "Propozytsiia osvitnikh posluh na natsionalnomu ta hlobalnomu rivniakh" [The Offer of Educational Services at the National and Global Levels]. *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no. 2 (2015): 66-78.
- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Ecwert, B., and Zilcha, I. "Private Investment in Higher Education: Comparing Alternative Funding Schemes". *Economica*, vol. 79, no. 313 (2012): 76-96. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-0335.2010.00871.x>
- Gapinski, A. J. "Higher Education: Europe vs. USA". Eighth LACCEI Latin American and Caribbean Conference for Engineering and Technology (LACCEI'2010) «Innovation and Development for the Americas», 2010. https://www.researchgate.net/publication/267998436_Higher_Education_Europe_vs_USA
- Kostenko, I. "Analiz rozvytku vyshchoi osvity Ukrainy v konteksti ii koreliatsii z VVP na dushu naseleння" [Analysis of the Development of Higher Education in Ukraine in the Context of Its Correlation with GDP Per Capita]. *Hlobalni ta rehionalni problemy informatyzatsii v suspilstvi i pryrodokorystuvanni '2019*. <http://econference.nubip.edu.ua/index.php/grpi/grpi19/paper/view/1760/214>
- Kvit, S. "Dorozhnia karta reformuvannya vyshchoi osvity Ukrainy" [Roadmap for Reforming Higher Education in Ukraine]. *Portal hromadskykh ekspertiv «Osvitnia polityka»*, 2019. <http://education-ua.org/ua/articles/1159-dorozhnya-karta-reformuvannya-vishchoji-osviti-ukrajini>

- [Legal Act of Ukraine] (2005). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1312-2005-n>
- [Legal Act of Ukraine] (2014). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
- [Legal Act of Ukraine] (2014). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-14>
- [Legal Act of Ukraine] (2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/191-2020-n>
- Restuccia, D., and Vandenbroucke, G. "The Evolution of Education: A Macroeconomic Analysis". *International Economic Review*, vol. 54, no. 3 (2013): 915-936.
DOI: <https://doi.org/10.1111/iere.12022>
- Shyfrina, N. "Vyshcha osvita yak osnova formuvannia i rozvytku intelektualnogo potentsialu suspilstva" [Higher Education as a Basis of Formation and Development of Intellectual Potential of the Society]. *Biznes Inform*. 2013. https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2013-6_0-pages-234_241.pdf
- Skrypnyk, A. "Osvita, indeks spryiniattia koruptsii ta motyvatsiini modeli koruptsiinoi povedinky" [Education, Corruption Perception Index and Motivational Models of Corrupt Behavior]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 2 (2010): 59-71.
- Skrypnyk, A. V., and Kostenko, I. S. "Ekonometrychnyi analiz popytu ta propozyitsii osvityvnykh posluh za spetsialnistiu 051 «Ekonomika»" [Econometric Analysis of the Supply and Demand of Educational Services Concerning the Specialty 051 «Economics»]. *Biznes Inform*, no. 4 (2020): 279-288.
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-4-279-288>
- Skrypnyk, A. V., and Oborska, I. S. "Optimizatsiina stratehiia kafedry ta universytetu" [Optimization Strategy of the Department and University]. *Internauka. Seriia «Ekonomichni nauky»*. 2017. <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15113563003631.pdf>
- Skrypnyk, A. V., and Oborska, I. S. "Otsinka efektyvnosti vyshchoi osvity" [Evaluation of Higher Education Effectiveness]. *Problemy ekonomiky*. 2015. https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2015-4_0-pages-53_61.pdf
- Skrypnyk, A. V., and Oborska, I. S. "Systemna ta nesystemna koruptsiia v osviti: ihrova model" [Systemic and Non-Systemic Corruption in Education: the Game Model]. *Problemy ekonomiky*. 2016. https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2016-4_0-pages-273_278.pdf
- Skrypnyk, A., and Vdovichenko, A. "Determinanty koruptsii v Ukraini" [Determinants of Corruption in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 4 (2009): 29-43.
- Skrypnyk, A., and Volovodenko, L. "Svitova finansova kryza ta enerhoefektyvnist ekonomiky Ukrainy" [The Global Financial Crisis and Energy Efficiency of Ukraine's Economy]. *Monitorynh birzhovoho rynku*, no. 11 (2014): 18-22.
- Sting, S., and Wulf, Ch. "Education in a Period of Social Upheaval. Educational Theories and Concepts in Central East Europe". http://www.pedocs.de/volltexte/2008/382/pdf/Social_Upheaval_final.pdf
- "Vartist kontraktynoho navchannia maie vidpovidaty faktychnym vytratam universytetu – uriad ukhvalyv postanovu pro indykativnu sobivartist" [The Cost of Contract Tuition Must Correspond to the Actual Costs of the University – the Government Has Adopted a Resolution on the Indicative Cost]. Ofitsiinyi portal MON Ukrainy. 03.03.2020. <https://mon.gov.ua/ua/news/vartist-kontraktynoho-navchannya-maye-vidpovidati-faktychnym-vytratam-universytetu-uryad-uhvaliv-postanovu-pro-indykativnu-sobivartist>
- "Vkhodzhennia natsionalnoi systemy vyshchoi osvity v yevropeyskyi prostir vyshchoi osvity ta naukovooho doslidzhennia: monitorynhove doslidzhennia : analitichnyi zvit" [Entry of the National System of Higher Education into the European Space of Higher Education and Research: Monitoring Study: Analytical Report]. Kyiv : Takson, 2012. http://www.edupolicy.org.ua/files/Analit12_ua_.pdf
- "Yedyna derzhavna elektronna baza z pytan osvity" [The Only State Electronic Database on Education]. <https://info.edbo.gov.ua/registry/>
- "Zahalnoievropeyskyi prostir vyshchoi osvity – dosiahnennia tsilei: Komunikatsiia Konferentsii ministriv krain Yevropy, vidpovidalnykh za sferu vyshchoi osvity (m. Berhen, Norvehiia, 19-20 travnia 2005 r.)" [Pan-European Higher Education Area – Achieving the Goals: Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education (Bergen, Norway, 19-20 May 2005)]. *Vyshcha shkola*, no. 4 (2005): 20-25.
- "Zavysychena vartist za vyshchu osvitu" [Inflated Cost for Higher Education]. Ofitsiinyi portal Derzhavnoi audytorskoï sluzhby Ukrainy, 2020. <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/145504>